

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет Імені Петра Могили
Факультет політичних наук
Кафедра міжнародних відносин та зовнішньої політики

КУЛЬТУРНА ДИПЛОМАТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

АВТОРЕФЕРАТ

дипломної роботи

на здобуття освітнього ступеню «магістр»

Виконав:

Студент VI курсу, групи 691

Галузь знань: 29 «Міжнародні відносини»

Спеціальність: 291

«Міжнародні відносини, суспільні
комунікації та регіональні студії»

Саїбов Руслан Алішерович

Науковий керівник:

кандидат політичних наук, доцент б.в.з.

Габро Ірина Володимирівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Культурна дипломатія є одним з найбільш ефективних і значущих засобів реалізації зовнішньополітичної стратегії будь-якої держави, що претендує на значиму роль в системі сучасних міжнародних відносин. Однак варто відзначити, що лише другій половині ХХ - початку ХХІ ст. відбувається активне формування базових принципів управління культурними процесами суспільства в більшості європейських країн. Також протягом останнього десятиліття, як ми можемо спостерігати на прикладі Європейського союзу, формується тенденція до посилення ролі культури в зовнішніх відносинах держав, а також міжнародних та регіональних організацій, використання її як свого роду каталізатора розвитку і зміцнення діалогу з країнами.

У добу посилення та прискорення глобалізаційних процесів необхідність налагодження міжкультурного діалогу актуалізується, принципово видозмінюючи як основоположні принципи, так власне і цілі його встановлення. Після завершення епохи біполярності виникають та поширюються нові концепції світоустрою, постає необхідність пошуку нових інструментів конкурентного розвитку для держав та інших підходів до здійснення міжнародних відносин. У цьому контексті істотно зростає роль гнучких факторів, посилюється ефективність «м'яких» інструментів впливу на систему міжнародних відносин шляхом просування позитивного іміджу тієї чи іншої країни, заснованого на привабливості цінностей та культури її нації.

Зважаючи на задекларовані європейські прагнення України, прикладом формування культурної дипломатії можуть стати саме країни Європейського Союзу.

Об'єктом дослідження є дипломатія ЄС.

Предметом дослідження є особливості культурної дипломатії Європейського Союзу.

Мета роботи полягає у складанні цілісної картини культурної дипломатії ЄС.

Відповідно до мети поставлені наступні **завдання**:

- з'ясувати стан наукової розробки та джерельну базу дослідження;
- розкрити методологію дослідження культурної дипломатії ЄС;
- визначити категоріальний апарат дослідження;
- дослідити історію формування культурної дипломатії ЄС;
- охарактеризувати інституційне забезпечення культурної дипломатії ЄС;
- дослідити американський та середземноморський вектор культурної дипломатії ЄС;
- розкрити особливості культурної дипломатії ЄС на Близькому Сході, в країнах АКТ та в Китаї;
- проаналізувати український напрям культурної дипломатії ЄС.

Територіальні рамки цього дослідження обмежені територією країн-членів Європейського Союзу, країн Середземноморського регіону, держави АКТ, Близького Сходу та України.

Хронологічні рамки роботи. Нижньою межею є 1 листопада 1993 року, коли набув чинності Маастрихтський договір, який заклав основи сучасного Європейського Союзу. Верхньою межею будемо вважати 2018 рік (крайній повний рік реалізації культурної дипломатії ЄС).

Практичне значення полягає в тому, що матеріали курсової роботи можуть мають певну цінність для подальшого використання викладачами, аспірантами та студентами в науково-дослідницьких та навчальних цілях, зокрема при вивченні курсів «Європейський Союз у міжнародних відносинах», «Міжнародні відносини та світова політика», «Методологія досліджень міжнародних відносин».

Апробація результатів дослідження. Частина теоретичних положень та висновків цього дослідження знайшла своє відображення у доповіді на Міжнародній науково-практичній конференції «Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу» (м. Харків, квітень 2019), всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих учених «Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність» (м. Миколаїв, травень 2019), Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум-2019: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв-Коблеве, червень 2019).

Публікації:

Саїбов Р. Становлення культурної дипломатії ЄС // XII Всеукраїнської науково-практична конференція студентів і молодих учених. «Південна Україна у міжнародних відносинах: історія та сучасність»: тези. 2019. (у друці).

Саїбов Р. Культурна дипломатія ЄС у Середземноморському регіоні // Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: тези. Харків. 2019.

Саїбов Р. Особливості культурної дипломатії ЄС // Міжнародна науково-практична конференції «Ольвійський форум-2019: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: тези. Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2019. С. 32-34.

Структура роботи відбиває поставлені перед дослідженням цілі та завдання. Загальний обсяг її становить 129 сторінок, з них основного тексту – 120 сторінок. Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, 8 підрозділів, висновків, списку джерел та літератури (94 найменування українською, російською та англійською мовами).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДОСЛІДЖЕННЯ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету та завдання роботи, об'єкт та предмет дослідження; сформульовано наукову новизну, з'ясовано практичне значення отриманих результатів, їх апробація, окреслено структуру роботи.

У **першому розділі** «**Теоретико-методологічні засади дослідження культурної дипломатії ЄС**» подається аналіз стану наукової розробки та джерельної бази проблеми, проаналізована методологія дослідження культурної дипломатії ЄС та розкрито категоріальний апарат дослідження.

У пункті 1.1 «*Стан наукової розробки теми та джерельна база дослідження*» з'ясовано, що західних дослідників можна назвати засновниками теорії культурної дипломатії, а в Україні цей напрям дослідження є відносно новий, а його актуалізація пов'язана із європейською інтеграцією нашої держави. Джерельна база дослідження здебільшого представлена нормативно-правовими актами внутрішньополітичного характеру, офіційними заявами представників ЄС, документами міжнародних організацій, матеріалами ЗМІ.

У пункті 1.2 «*Методологія дослідження культурної дипломатії ЄС*» задля дослідження культурної дипломатії ЄС автор використав як загальні, так і конкретнонаукові принципи та підходи. Дана робота виконана на основі хронологічного, компаративного, інституційного та системного підходу з використанням принципів об'єктивізму, історизму, наукової неупередженості, наступності, тощо. При виборі методології автор користувався як загальними так і конкретними науковими методами на основі структурно-системного підходу.

У підрозділі 1.3. *«Категоріальний апарат дослідження»* зазначено, що культурна дипломатія – це обмін ідеями, інформацією, цінностями, системами, традиціями, переконаннями і іншими аспектами культури з метою сприяння розвитку взаєморозуміння на міжнародній арені. Але єдиного підходу до визначення поняття «культурна дипломатія» до цього часу не існує.

У другому розділі *«Становлення та розвиток культурної дипломатії ЄС»* розкрито історію формування та інституційне забезпечення культурної дипломатії ЄС.

У підрозділі 2.1 *«Історія формування культурної дипломатії ЄС»* визначено, що з моменту свого створення ЄС намагався продемонструвати себе у якості «проекту, який слугує на благо миру», що й врятувало Європу від небезпеки майбутніх війн та нестабільності. Культурна дипломатія ЄС прагне зобразити Союз як унікальну модель для наслідування іншими державами та регіональними організаціями.

У підрозділі 2.2 *«Інституційне забезпечення культурної дипломатії ЄС»* відзначається, що апарат публічної дипломатії в Союзі розроблявся поступово, протягом всього процесу створення та інституційного розвитку ЄС. Створення механізму культурної дипломатії і структури Союзу пов'язане з розвитком Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС. Створення Європейської комісії у 1958 році, а особливо Генерального директорату з комунікацій та запуск Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС) у 2010 році забезпечили формальну основу для використання культурної дипломатії. У третьому розділі *«Характеристика напрямів культурної дипломатії ЄС»* охарактеризовано культуру дипломатія ЄС у Середземноморському регіоні, державах АКТ, в країнах Близького Сходу, а також проаналізовано український напрям культурної дипломатії ЄС

У пункті 3.1 *«Американський та середземноморський вектор культурної дипломатії ЄС»* встановлено, що Європейський союз має

багатий досвід культурного співробітництва із Канадою та США. Середземноморський вектор культурної дипломатії ЄС реалізується низкою програм співробітництва. ЄС багато уваги приділяє цьому регіону, особливо тим країнам, які перебувають або перебували у стані військового конфлікту. Барселонська декларація визначила новий виток розвитку відносин між ЄС і регіоном: Середземномор'я зайняло особливе привілейоване становище у зовнішній політиці союзу. Метою стало створення спільного мирного і стабільного простору шляхом інтенсифікації відносин через підписання двосторонніх і багатосторонніх угод у сфері безпеки, економіки, культури. В рамках програми «Євромед» в 1998 році були розроблені програми з надання фінансової допомоги для проведення обліку пам'яток культурної спадщини в середземноморських країнах.

У підрозділі 3.2 *«Культурна дипломатія ЄС на Близькому Сході, в країнах АКТ та в Китаї»* з'ясовано, що культурна дипломатія ЄС в країнах Близького Сходу обмежується лише невеликим списком заходів, що проводяться до того ж лише ззовсім недавнього часу. З 1995 року Європейський союз реалізує культурні програми в країнах Африки, Карибського басейну і Тихого океану. Одним із найбільш важливих механізмів співпраці із КНР є регулярний Культурний форум ЄС - Китай, який сприяє тому, щоб більш детально опрацювати порядок денний культурної взаємодії між ЄС і Китаєм.

У пункті 3.3. *«Український напрям культурної дипломатії ЄС»* з'ясовано, що ключовими інструментами реалізації культурної дипломатії в Україні ЄС визначив освітньо-наукові обміни, культурні програми та програми, спрямовані на вивчення мов європейської спільноти.

У **висновках** узагальнено головні результати магістерського дослідження.

1. 1. Наукові праці, що стосуються теми дослідження, можна поділити на групи за проблемним принципом. До першої групи відносяться теоретичні

роботи, в яких аналізується поняття «культурна дипломатія», «публічна дипломатія», «м'яка сила», підходи до визначення, особливості їх історичного розвитку, і механізми функціонування на сучасному етапі. До другої групи відносимо роботи, які присвячені культурній політиці окремих європейських держав, її нормативно-правовій базі та основним проявам. Третя група складається з робіт, об'єктом дослідження яких є власно культурна дипломатія ЄС як наднаціональної організації, спільні європейські норми і принципи культурної політики.

Даною проблематикою займаються вітчизняні, російські і західні дослідники. Слід зазначити, що якщо західних дослідників можна назвати засновниками теорії культурної дипломатії, то в Україні цей напрям дослідження є відносно новий, а його актуалізація пов'язана із європейською інтеграцією нашої держави.

Джерельну базу дослідження культурної дипломатії ЄС автор пропонує поділити на чотири умовні групи. Першу групу джерел складають офіційні внутрішньополітичні документи, в яких прописані основи зовнішньої політики держави, її принципи, основні напрями і стратегічні пріоритети. Другу групу джерел становлять виступи офіційних представників Європейського Союзу, офіційні заяви, інтерв'ю, що стосуються культурної дипломатії ЄС. Третя група джерел представлена документами міжнародних організацій (установчими документами, деклараціями, меморандумами, заявами, звітами, резолюціями). Четверта група джерел складається з матеріалів з офіційних засобів масової інформації і електронних ресурсів.

2. Серед основних принципів дослідження культурної дипломатії ЄС слід виділити принципи детермінізму, об'єктивізму, наукової неупередженості, плюралізму, наступності, історизму. Серед основних підходів, що використовував автор, слід відзначити діалектичний, компаративний, системний та інституційний підходи. Дослідження будувалося на основі синтезу різноманітних методів наукового пізнання.

Відповідно до специфіки теми, мети і завдань, предмету і об'єкту дослідження у роботі застосовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. Серед загальнонаукових автор пропонує виділити наступні: метод індукції і дедукції; метод абстрагування; метод узагальнення; метод групування.

Серед спеціальних методів слід відзначити метод порівняльного політологічного аналізу і метод політичного прогнозування. Емпірико-теоретичне моделювання стало у нагоді при формулюванні рекомендацій для українського уряду щодо удосконалення стратегії культурної дипломатії на основі досвіду Європейського Союзу і провідних європейських держав.

3. Культурна дипломатія, як складова частина публічної дипломатії є важливою сферою зовнішньополітичної діяльності будь-якої держави. «Публічну дипломатію» можна визначити як комплекс заходів, що здійснюються як центральними, так і закордонними органами зовнішніх зносин держави з метою дослідження ставлення та інформування іноземної громадськості, а також встановлення контактів закордоном, з метою покращення іміджу держави та досягнення національних інтересів. «Культурна дипломатія» є комплексом цілеспрямованих дій спрямованих на здійснення обміну ідеями, інформацією, цінностями, традиціями, віруваннями та іншими аспектами культури, з метою сприяння міжкультурному взаєморозумінню. Поняття «культурна дипломатія» є вужчим і використовується для опису програм культури як одна із складових зовнішньої культурної політики держави.

До поняття культурної дипломатії звертаються, зокрема, такі концепції: концепція «м'якої сили»; концепція «зовнішньої культурної політики» і «культурної дипломатії»; концепції «культурного імперіалізму», зокрема концепція «американізації»; концепція взаємного культурного обміну.

Серед ключових завдань сучасної культурної дипломатії більшість дослідників виділяють: формування іміджу держави; розвиток зовнішньої

політики; реформування внутрішньої культурної політики держави, її модернізація та актуалізація.

Основними механізмами реалізації культурної дипломатії для більшості європейських країн є: поширення власної мови та сприяння її вивченню закордоном; роз'яснення культурного надбання; пропаганда різноманітних за сферами і масштабами досягнень країн; навіювання цінностей політичної культури; демонстрація привабливого способу життя.

4. З моменту свого створення ЄС намагався продемонструвати себе у якості «проекту, який слугує на благо миру», що й врятувало Європу від небезпеки майбутніх війн та нестабільності. Культурна дипломатія ЄС прагне зобразити Союз як унікальну модель для наслідування іншими державами та регіональними організаціями. ЄС не має розвинутого стратегічного плану з культурної дипломатії або ухваленого законодавчого акту зі структури публічної дипломатії Союзу. Тим не менш, у 2005 році Комісія прийняла «План дій Комісії з покращення комунікації в Європі». У 2006 році Комісія також розробила Білу книгу з Європейської комунікаційної політики. У 2007 і 2008 роках Комісія підготувала стратегічні та інформативні документи щодо залучення громадян ЄС через Інтернет та формування партнерства в рамках Союзу. У 2010 році Європейська Рада ухвалила резолюцію зі створення ЄСЗС, що передбачило створення відділу з інформації та публічної дипломатії. Згодом, Європейська Рада вирішила не відкривати цей відділ, а й далі надавати більше повноважень Генеральному директорату з питань комунікацій у інформуванні цільової аудиторії.

На сучасному етапі, в рамках культурної дипломатії ЄС розробляє кілька нових ініціатив. Перша – це створення «творчих концентраторів» Європи в таких країнах, як Китай і Бразилія, друга стосується запровадження посади спеціального представника з питань культурних обмінів та програм при кожному представництві ЄС. Загальним вектором є розширення співробітництва між державами-членами з метою максимізації європейської

культурної дипломатії, розширення співпраці між культурними інститутами і громадянським суспільством.

Серед проблем розвитку та впровадженням спільної культурної дипломатії у межах Європейського Союзу, можна виокремити наступні: недостатнє фінансування сфери культури в межах ЄС; слабке правове забезпечення регулювання культурного сектора ЄС; брак спільної європейської культурної ідентичності.

5. Апарат публічної дипломатії в Союзі розроблявся поступово, протягом всього процесу створення та інституційного розвитку ЄС. Створення механізму культурної дипломатії і структури Союзу пов'язане з розвитком Спільної зовнішньої політики і політики безпеки ЄС. Створення Європейської комісії у 1958 році, а особливо Генерального директорату з комунікацій та запуск Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС) у 2010 році забезпечили формальну основу для використання культурної дипломатії.

Реалії європейського суспільства мають такі специфічні ознаки, як багатогранність внеску інших культур і цивілізацій; локалізація та націоналізація культур; мовний та етнокультурний плюралізм як наслідок історичного формування європейських держав-націй; поглиблення нинішньої присутності інших культур у країнах Європи; нарешті, культурне розмаїття європейського суспільства. Ці особливості потребують відповідних рішень, стратегій та програм у галузі становлення та подальшого розвитку культурної дипломатії і на загальноєвропейському, і на національному рівнях.

6. Для Європейського Союзу важливо розвивати середземноморські відносини у трьох стратегічних напрямках: по-перше, застосовувати потужний економічний потенціал і політичну відповідальність, - адже ЄС поступово стає наднаціональним суб'єктом, який спирається на надзвичайне культурне багатство, успадковане від минулого; по-друге, розвивати потенціал регіональної економічної інтеграції, потреба в якій випливає з відмінностей у

рівні розвитку вартості продукції, - усе ще помітних слідів довгої історії культурного співіснування ; по-третє, підтримувати взаємну зацікавленість країн Європи і Африки, прилеглих до Середземного моря, у піднесенні ролі Середземномор'я як вузлової області міжконтинентальних відносин, що зазнає стрімкого розвитку в епоху глобалізації. Тому так важливо сьогодні подбати про відродження Середземномор'я в культурному плані і про його стратегічні можливості.

7. З 1995 р Європейський союз реалізує культурні програми в країнах Африки, Карибського басейну і Тихого океану. Угода про партнерство між ЄС і країнами Африки, Карибського басейну і Тихого океану було підписано в Котону 23 червня 2000 року (ЄС і 77 країн). Цілі даного культурного співробітництва - інтеграція культурного виміру на всіх рівнях співробітництва; збереження культурних цінностей і розвиток міжкультурного діалогу; розвиток культурної індустрії і підвищення доступу до культурних продуктів і послуг на ринок; повернення нелегально вивезених культурних об'єктів.

8. ЄС в Україні активно поширює свої засоби культурної дипломатії. В Україні діють такі його організації як Інститут Гете (ФРН), Інститут французької мови (Франція), які в ході співробітництва у культурній сфері приділяють багато уваги навчанню українців мовам і культурі своїх країн. Крім того, країни Європи беруть активну участь у роботі таких гуманітарних організацій як "Репортери без кордонів", що надають допомогу працівникам ЗМІ в Україні у дотриманні прав на свободу слова, і "Лікарі без кордонів", яка надає благодійну медичну допомогу населенню кризових регіонів України.

АНОТАЦІЯ

Саїбов Р.А. Культурна дипломатія Європейського Союзу. – На правах рукопису.

Дипломна робота на здобуття освітнього ступеню «магістр». Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв, 2019.

Культурна дипломатія сьогодні є важливим інструментом реалізації зовнішньої політики держав на сучасному етапі. Європейський Союз також активно застосовує цей інструмент. За останні десятиліття культурна дипломатія стала важливим інструментом реалізації зовнішньої політики ЄС. Культурна дипломатія дозволяє Європейському союзу налагодити конструктивні двосторонні відносини не тільки з великими політичними державами світу, а й з державами і націями, які сповідують інші релігійні, культурні, світоглядні цінності, розташованими в різних куточках світу.

Інституції ЄС сприяють розвитку взаємного розуміння між громадянами ЄС та інших країн шляхом реалізації програм освітнього і культурного обміну. Незважаючи на те, що ЄС досить давно розвиває культурне співробітництво з країнами - не членами ЄС тільки починаючи з 2016 року, ЄС активно використовує концепт «культурної дипломатії» в документах різного статусу, а також створив власну онлайн-платформу, присвячену культурній дипломатії. Головною особливістю культурної дипломатії ЄС є ті завдання, які на неї покладено: скласти уявлення про ЄС в цілому, щоб представити Союз як щось більше, ніж просту суму його окремих частин.

Ключові слова: культурна дипломатія, ЄС, культурні обміни, освітньо-наукові програми

SUMMARY

Saibov R.A. Cultural Diplomacy of the European Union. - On the rights of the manuscript.

Graduate work for obtaining an educational degree "Master". Black Sea National University named after Petro Mohyla. Nikolaev, 2019.

Cultural diplomacy today is an important tool for the implementation of the foreign policy of the states at the present stage. The European Union is also actively using this instrument. Over the past decade, cultural diplomacy has become an important instrument for implementing the EU's foreign policy. Cultural diplomacy allows the European Union to establish constructive bilateral relations not only with the great political powers of the world, but also with the states and nations that profess other religious, cultural, ideological values, located in different parts of the world. Among the issues of development and implementation of common cultural diplomacy within the European Union, the following can be distinguished: insufficient financing of the cultural sphere within the EU; weak legal framework for regulating the EU cultural sector; the lack of a common European cultural identity.

EU institutions promote the development of mutual understanding between EU citizens and other countries through the implementation of educational and cultural exchange programs. Despite the fact that the EU has been developing cultural cooperation with non-EU countries for a long time since 2016, the EU is actively using the concept of "cultural diplomacy" in documents of varying status, and has also created its own online platform dedicated to cultural diplomacy. The main feature of the EU's cultural diplomacy are the tasks assigned to it: to make an impression of the EU as a whole, to represent the Union as something more than a mere sum of its individual parts.

Key words: cultural diplomacy, EU, cultural exchanges, educational and scientific programs